

ELITELE ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN TIMPUL GUVERNĂRII LUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

CEZAR AVRAM*

Abstract: Under the notion of state socialism, Romania, during the period when it was led by Gheorghe Gheorghiu-Dej, began to know the harmful effects of censorship, collectivization, centralizing policies. Romanian society, as a whole, and individuals, in particular, were subjected to severe transformations in order to achieve the “ideological purity” so desired by the rulers. Motivating his actions by eliminating arbitrariness from the economy and social life, the regime of Gheorghe Gheorghiu-Dej worked against the great mass of the peasantry, the private capital existing at that time and the intelligentsia. The existing order, whose democratic approaches had now become a threat to the new state order, had to be changed.

The destruction of civil society and all its forms of free expression was also possible with the help of changes in national legislation. Abusive arrests, criminal trials without the slightest defense of the accused, the application of harsh punishments, all these were tools used to create the “new man”.

Keywords: Romanian society, governance, aggression, totalitarian regime, legislation.

Versiunea stalinistă a socialismului va conduce România în următorii ani după abdicarea monarhiei.

În deceniile 4 și 7 ale secolului XX, două sisteme de socialism cu totul diferite vor reprezenta extremele polare ale interpretării doctrine: socialismul Uniunii Sovietice sub Stalin și național-socialismul lui Hitler în Germania. Criticii liberali, conservatori și chiar anarhiștii subliniază tendința totalitară a oricărei gândiri socialiste. După cel De-Al Doilea Război Mondial, divizarea Europei în blocul occidental pluralist și democratic și blocul de est, dominat de marxism, a accentuat și mai mult distincția dintre conceptele alternative ale socialismului.

În Europa Occidentală partidele social-democrate și laburiste, utilizându-l pe Keynes în scopul fundamentării abordării non marxiste a reglării și controlului capitalismului, au încercat să scoată în evidență necesitatea realizării dreptății sociale și a egalității prin administrarea eficientă a economiei și prin politicile asistențiale redistributive. Social-democrații au acceptat realitatea economiei mixte, întorcând spatele analizei marxiste a capitalismului și ideii de socializare a principalelor instrumente de producție economică, distribuție și schimb.

* Prof. univ. dr, Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com.

În România, după modelul Uniunii Sovietice, esența politicilor partidului unic a fost dată de noțiunea *socialism de stat*. Termenul s-a referit la acea formă de organizare socialistă a producției și a distribuției aflate sub controlul resurselor de către organul de stat¹.

La noi în țară, ca de altfel și în alte state din Asia, America Latină, Africa, regimul comunist s-a instaurat sau a încercat să se instaureze prin *import de revoluție*. Comunismul a însemnat cenzură, colectivism, politică centralistă și centralizatoare, lider autoputernic, partid unic și inexistența libertăților individuale și colective, deși erau înscrise în legile fundamentale.

În România, regimul comunist va dispune de tehnici polițienești și de convingere de care nu a beneficiat societatea în niciun regim din perioada interbelică. Populația, într-un accentuat proces de urbanizare, în urma industrializării forțate, va fi mult mai ușor supusă îndoctinării. Absolutismul birocratic va fi supus partidului unic – Partidul Comunist, într-un sens revoluționar, într-o formă de îmbinare a unei birocrății autoritare cu unele forme iluzorii de fenomene revoluționare. Liderii comuniști din București, Ana Pauker, Luca Matei și Gheorghe Gheorghiu-Dej, la începutul regimului totalitar comunist au păstrat cuvintele de ordine mobilizatoare lansate de Stalin: industrializare, planificare, cooperativizare (colectivizare).

Proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție a constituit forța economică, politică și ideologică a Partidului Comunist, unic conducător al statului cu regim totalitar de stânga. Proprietatea socialistă va constitui cheia funcționării statului, permițând puterii să controleze în mod autoritar și exclusiv pârghiile economice, sociale și politice ale societății. Forma nouă a proprietății era menită să determine o nouă și unică morală, formarea omului de tip nou. Lenin spunea că, pentru a șterge diferențele dintre țărani și muncitori, trebuie să-i transforme pe toți în muncitori. Teoria monopolului partidului, a rolului conducător și al susținerii liderului a fost singurul lucru ce s-a menținut pe întreaga perioadă a dictaturii comuniste în perioada anilor 1948–1989. În Republica Populară după noua formulă din 1948, ca de altfel peste tot unde se construia comunismul, a fost nevoie de o infuzie de valori marxist-leniniste și o bună perioadă de timp, staliniste, cu o încercare insistentă și activă de rusificare².

Scenariile de preluare a puterii, de derulare a actului politic totalitar au fost similare pentru majoritatea țărilor Europei de Răsărit: România, Ungaria, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia. Au fost însă și unele deosebiri, generate de lupta pentru putere, dar și de aplicarea la „indigo” a modelului politic, economic și ideologic stalinist. Totodată, continuarea pe calea firească a dezvoltării statului de tip stalinist, întreruptă de Hrusciiov în 1956, va atinge stadii avansate într-o serie de țări comuniste în care destalinizarea a fost doar mimată: Albania, China, Coreea de Nord, România.

¹ Vezi pe larg Cezar Avram, Radu Roxana, *Regimuri politice comparate. Fascism, Nazism, Stalinism*, Craiova, Editura Aius, 2008, p. 184–189.

² Vezi Vladimir Tismăneanu, *Reînvierea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 42–48.

România a urmat cu fidelitate destinul Europei răsăritene, zonă istorică agitată și spasmodică a cărei relevanță este marcată de rivalități, tensiuni, dispute și particularități cunoscute generic și sub numele de „balcanisme”. În această parte a Europei, conflictele care au generat cele două mari conflagrații nu au putut fi înlăturate de deceniile socialismului de stat. În zona care include România, Albania, Bulgaria și, până la un anumit punct, și fosta Iugoslavia, internaționalismul proletar și comunitatea socialistă a națiunilor nu a existat decât în lucrările teoretice și broșurile de propagandă comunistă. Distincția dintre Europa Central-Răsăriteană (Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și Republica Democrată Germania) și Europa de Sud-Est (România, Albania, Bulgaria, Iugoslavia) constă în dinamica lor economică și socială, în evoluția lor diferită în timp. În Europa de Sud-Est, secole de-a rândul aflată sub dominația otomană și intervenția rusească, dezvoltarea politică târzie și contorsionată a determinat subdezvoltarea societății civile, fragilitatea ei și, de aici, „docilitatea” față de totalitarismul comunist. În această zonă geografică, viața s-a desfășurat sub politica esențialmente monolitică a comunismului, uneori chiar a celui de tip asiatic.

Simultan cu puternicul val de expansiune al comunismului controlat în totalitate de Moscova, s-au dezlănțuit și alte valuri, de această dată autonome, de preluări de putere precum în Albania, în *Iugoslavia*, apoi în China. Cu Albania, Moscova n-a căutat să stabilească niciun contact direct, nicio legătură de-a lungul celui de-Al Doilea Război Mondial și n-a recunoscut guvernul comunistului Enver Hodja decât în noiembrie 1945, la un an după ce acesta conducea efectiv întreaga țară³.

În Republica Populară Română, după o perioadă de tranziție (1944–1948) în care democrația a suportat numeroase transformări de ordin politic, favorabile instaurării regimului comunist, încercarea de revenire la regimul democratic tradițional românesc avea să fie spulberată dramatic și repede. Instaurarea regimului comunist în România s-a datorat în mare măsură raportului de forțe pe plan internațional care a favorizat ocupația sovietică din anii 40–50 ai secolului XX⁴.

Prima republică creată de regimul comunist cu acordul și la cererea U.R.S.S. nu a fost consecința unui referendum și nici a condițiilor de revizuire prevăzute de articolele 129 și 130 a legii fundamentale aflate în vigoare – Constituția din 1923. Nerespectarea principiilor legitimității și legalității a constituit începutul totalitarismului comunist bazat pe coerciție și pe un ansamblu de elemente de ordin ideologic, instituțional și sociologic inedit în simbolistica imaginarului politic românesc. În fapt, viața politică din România a evoluat, după decisivul an 1947, în cadrul general european și mondial, marcat de încheierea tratatelor de pace, de ridicarea „Cortinei de fier” între Est și Vest, de înlăturarea ultimelor obstacole din

³ Apud Cezar Avram, Radu Roxana, *op. cit.*, p. 222–225. Vezi și Cezar Avram, *Deceniul stalinist. Colectivizarea în fața istoriei*, Panciova, Casa de Presă și Editura Libertatea, 2005, p. 30–35. Peter Calvoceossi, *Politica mondială după 1945*, București, Editura ALL, 2000, p. 276.

⁴ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej. 1948–1965*, București, Editura Humanias, 1998, p. 22.

calea instituirii regimurilor socialiste de tip stalinist în țările aflate în zona de dominație sovietică. Astfel, erau puse în aplicare, într-o formă de multe ori silnică și nefirească, înțelegerile realizate în ultimii ani ai războiului mondial de Marile Puteri Aliate și Asociate (S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S).

Pentru români, rolul hotărâtor în evoluția procesului „revoluționar” de instaurare a dictaturii comuniste l-au avut o serie de factori de natură atât externă (sovietică), cât și internă (Partidul Comunist și decizia politică inconsecventă, cu toate că o serie de personalități și-au riscat cariera, libertatea și chiar viața în încercarea de a impune sau salva valorile naționale)⁵. În urma presiunilor exercitate de sovietici, direct – prin reprezentanții armatei și Andrei Vișinski, ministru adjunct de externe, și indirect – prin comuniștii români, în 6 martie 1945, regele Mihai, după ce înlăturase guvernul Nicolae Rădescu, îl numește pe Petru Groza⁶ la conducerea unui guvern numit „de largă concentrare democratică”. Impunerea forțată a primului guvern pro-comunist și consolidarea treptată a puterii Partidului Comunist, în anii 1945–1947, au determinat, sub tăcerea complice a Angliei, Franței și Statelor Unite ale Americii, instaurarea guvernului totalitar comunist în Republica Populară Română.

„Legitimitatea” partidului comunist ca „unică și îndreptățită forță conducătoare” a depins în exclusivitate doar de atașamentul lui, fără rezerve, la Uniunea Sovietică și promptitudinea îndeplinirii directivelor lui Stalin, oricare ar fi fost ele. În anii războiului rece, când „imperialismul își intensifica acțiunile agresive și criminale împotriva tinerei democrații populare”⁷, iar o nouă conflagrație mondială era pregătită „de marea finanță”, nimănui nu îi era permis să pună în aplicare

⁵ La sfârșitul celei de-a doua mari conflagrații mondiale, comunismul s-a extins în estul, centrul și sud-estul Europei, inclusiv în România. În țara noastră, în medii restrânse, circulară diverse idei socialiste, încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea. În contextul tulburărilor de la sfârșitul Primului Război Mondial, o parte a Partidului Social Democrat a acceptat cele 21 de condiții redactate de Lenin și s-a afiliat Internaționalei Comuniste, constituind, în mai 1921, Partidul Comunist din România (PCR). Politica pro-sovietică, militantismul pentru declanșarea războiului civil și nerecunoașterea statului unitar român au scos în afara legii Partidul Comunist, în anul 1924. În perioada interbelică, numărul membrilor PCR a fost insignifiant. În momentul ieșirii din clandestinitate (23 august 1944), partidul avea sub o mie de membri, mulți dintre ei aflați la Moscova, în închisorile din țară sau în activitatea de agenți ai serviciilor secrete românești. „Sectar și marginal, comunismul românesc a fost devorat de pasiunea luptelor fracționiste”, de chemarea „de a regenera umanitatea prin forță și constrângere și nu pe baza unor strategii istorice raționale” (Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, 1998, p. 104). În martie 1945, a fost impus de către sovietici primul guvern pro-comunist care în doi ani a reușit să instaureze la putere pe comuniști.

⁶ Petru Groza (1884–1958), om politic care a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, votând unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918. Membru al Partidului Național Român, al Partidului Poporului din 1920, președinte al Frontului Plugarilor din anul 1933, Petru Groza a fost și ministru în cele două guverne Averescu (1921, 1926–1927). După 23 august 1944 a ocupat funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri între anii 1944–1945, apoi de prim-ministru al guvernului impus de Vișinski în martie 1945. Agreat de Stalin, s-a menținut la putere o lungă perioadă, devenind și președinte al Prezidiului MAN începând cu 1952, ceea ce însemna șef al statului („am căzut mai sus” – a exclamat atunci Groza). A se vedea C. Avram, Roxana Radu, *op. cit.*, p. 254–265, 310–312; Cezar Avram, *op. cit.*, p. 30–55.

⁷ „Înainte”, an IX (1953), nr. 49 din 25 februarie, p. 3.

experimente comuniste naționale⁸. Referirile la tradiții, la anumite zone geografice, la istoria și cultura românească erau catalogate ca exacerbări naționaliste, iar naționalismul era considerat dușmanul loialității față de Uniunea Sovietică, față de liderul Kremlinului și etichetat ca o trădare a principiilor sacre ale marxism-leninismului. Cei acuzați de naționalism, pe drept sau pe nedrept, erau trădători, cozi de topor, criminali, cei care trebuiau „epurați”, puși la zid și exterminați. În aceste condiții, răspândirea ideologiei marxiste, prelucrate de Lenin și Stalin care, fără o susținere practică, promitea ștergerea deosebirilor dintre clase, armonia socială, bogăția, fericirea și o perfectă egalitate, a permis depersonalizarea individului, înstrăinarea lui față de tradiții, de istoria neamului și de patrie, a îngăduit instaurarea unui regim de forță, conducerea politică de către partidul unic, instaurarea dictaturii proletariatului, copierea regimului economic, social și politic elaborat de fratele mai mare, puternic și „altruist”, de la răsărit. În fapt, monolitismul în gândire a constituit religia stalinismului și, de aceea, toate tendințele centrifuge au fost extirpate fără milă. Marxismul de tip stalinist excludea întrebările și îndoiala și, de aceea, anihila rațiunea critică. Acest nou sistem universal al adevărului avea la bază ordinea militaristă și rigid ierarhizată. Liderul a fost unicul garant al „purității ideologice” și, ca atare, unicul comportament ce putea fi acceptat îl constituia doar supunerea deplină și obediență față de toanele și ordinele sale. Activismul cerut de partidul unic a distrus autonomia civică și a încercat înregimentarea și uniformizarea ideologică. Un amestec de interdicții și prescripții a fost impus individului care era dator să-l urmeze orbește. Imitând cultul pentru Stalin, liderii Partidului Comunist Român, ca de altfel toți liderii comuniști est-europeni, au inițiat programe similare de idolatrizare, fără să uite însă să aplice cât mai corect linia politică a „părintelui popoarelor”. Ca de altfel peste tot în țările satelit, soluțiile tuturor problemelor dificile trebuiau căutate în scrierile lui Stalin, iar cei ce nu descopereau răspunsul erau etichetați „dușmani ai poporului”, condamnați și în majoritatea cazurilor exterminați.

Realizarea comunismului trebuia să reprezinte copia la indigo a „avansatei și perfecte” experiențe sovietice. În economie, stalinizarea a însemnat adoptarea modelului economiei de comandă, planificată, care a avut ca bază naționalizarea principalelor mijloace de producție. În anii ce au urmat proclamării Republicii, întreaga țară a fost cuprinsă de febra marilor „prefaceri revoluționare”, transformări ce au dus la distrugerea societății românești antebelice. Mulți oameni au dispărut nu numai de pe scena politică și economică, dar și fizic, cu toată garantarea constituțională a tuturor drepturilor cetățenești.

Aservirea față de Moscova, opțiune a conducerii de partid și de stat, a fost totală, până către sfârșitul anului 1956, iar față de stalinism până în 1961, chiar dacă trupele sovietice de ocupație se retrăseseră și indiferent dacă la Kremlin idol a fost Stalin, Malenkov sau Hrusciiov⁹. Partidul unic al clasei muncitoare, întărit

⁸ *Ibidem*, p. 1.

⁹ Apud Ghiță Ionescu, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 28–34.

numeric prin fuziunea din februarie 1948, fără experiența guvernării, a primit statuarea hegemoniei politice de la noua Constituție, actul fundamental ce avea să pregătească noua societate. În etapa 1948–1961/1962, modelul stalinist s-a aflat în acțiune, cu un scurt respiro în anii 1956–1958, datorat în principal factorului extern, deși Gheorghe Gheorghiu-Dej declara la începutul anului 1961 că „destalinizarea începuse la noi cu mult înaintea Rusiei hruscioviene”¹⁰. Noul regim politic, expresie a socializării în expansiune, a constituit un hibrid generat de îmbinarea internaționalismului proletar comandat cu declamatorul socialism național, regim totalitar ce în esență a imitat modelul stalinist.

România lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și-a proclamat independența în 1961, deși s-a numărat până atunci printre aliații cei mai fideli ai Kremlinului. Hrusciiov dorea să instaureze o specializare a *sarcinilor* în CAER pe care dorea să îl transforme într-un adevărat instrument de planificare supranațională. Acest plan ar fi menținut România, care figura printre statele cel mai puțin industrializate din blocul socialist, într-o situație de inferioritate față de țările mai dezvoltate din estul european (RDG, Ungaria, Cehoslovacia). De aceea, în timpul Conferinței la nivel înalt al țărilor din CAER (iulie 1963) Gheorghe Gheorghiu-Dej opune un veto formal acestui proiect, care dacă ar fi fost adoptat ar fi conferit acestei organizații o autoritate supranațională. Prin gestul său, care l-a obligat pe liderul sovietic (Hrusciiov) să bată în retragere, Dej a dat semnalul începutului dezagregării puterii sovietice în Europa de Est¹¹. Este momentul când românii încep să își recapete, încetul cu încetul, independența. Ei reiau legăturile cu statele care nu se aflau în relații prea bune cu URSS, cer istoricilor să rescrie istoria recentă a țării și să scoată în evidență rolul jucat de trupele românești în războiul antinazist, renunță la obligativitatea învățării limbii ruse în școli, refuză să se alătore votului „marelui frate” la ONU și repun în mod direct problema Basarabiei anexată în 1940 de URSS.

Cu certitudine, există diferențieri și asemănări între regimurile de democrație populară. România, Polonia, Bulgaria, Ungaria, Republica Democrată Germania și Cehoslovacia, s-au transformat în „republici populare” și „republici socialiste”, din cauza trecerii trupelor sovietice prin aceste teritorii și a poziției dominante obținute în cadrul „armistițiului” est-vest, de U.R.S.S. Folosindu-și dominația directă și indirectă în această parte a Europei, guvernul sovietic a instalat și a menținut la putere guverne „prietene” formate din partidele comuniste aservite Kremlinului, mai mult sau mai puțin, fapt cu efect nemijlocit asupra ideologiei acestor regimuri totalitare. Evocându-se în mod propagandistic „comunismul național”, aceste state au adoptat „internaționalismul socialist” de inspirație sovietică, spre deosebire de Iugoslavia, China și Albania, care și-au instaurat regimurile totalitare – „comunist

¹⁰ Deletant Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 123.

¹¹ Pentru a evita o nouă criză, dar și pentru că România nu s-a îndepărtat de linia ideologică și politică a Moscovei (aceasta adoptă, ca și Vietnamul, o poziție echidistantă între cele două puteri ale comunismului internațional), Hrusciiov nu a insistat deoarece în acel moment se confrunța cu dificultăți interne și externe care în anul următor vor duce la căderea sa.

naționale” – în urma unor războaie de eliberare de sub ocupația invadatorilor străini. În adoptarea acestei forme de „comunism național” se găsește explicația acelor „schisme” de „comunism național” din anii 1948, 1960 și 1962–1963, nerăbdarea Iugoslaviei, Chinei și Albaniei de a-și apăra suveranitatea împotriva oricărei puteri, inclusiv și în special împotriva U.R.S.S.-ului. Ideologia a fost însă, în general, aceeași: vagă și rigidă, un amalgam de prescripții și interdicții pe care individul era constrâns să le urmeze orbește, o mulțime de promisiuni nerealizabile pentru cei mulți, fructificate însă de cei puternici, pentru ei și familiile lor, organizați în „castă” privilegiată.

La începutul anului 1948, comuniștii au inaugurat calea instituționalizării unui regim totalitar care a afectat atât sferile politice, cât și pe cele social-economice și spirituale. Odată constituit partidul unic – organizația politică de tip bolșevic – prin unirea social-democraților lui Lothar Rădăceanu și Ștefan Voitec cu comuniștii lui Dej, Ana Pauker, Luca și Matei s-a trecut la schimbarea instituțiilor politice, respectiv a modului de guvernare. De acum înainte diferitele puteri publice au fost manevrate dintr-un singur centru, de către PMR – moștenitorul partidului comunist. Concepția statului partidului unic a fost transpusă pe plan constituțional mai întâi în 1948, apoi în 1952 și, în fine, în 1965. Constituțiile comuniste, consacrand forma republicană de organizare, au afirmat formal o serie de drepturi și libertăți pe care le-au îngăduit prin condiționarea exercitării lor de o serie de factori și desigur prin invocarea intereselor sociale, în detrimentul libertăților și afirmării indivizilor și grupurilor umane. Adoptându-se mecanic modelul sovietic și în sfera organizării politice, puterile publice erau o simplă transpunere în limba română a celor rusești. În sistemul totalitar comunist, viața politică s-a desfășurat sub o formă festivă, a unității de „monolit” între partid, guvern și popor. Plenarele, conferințele naționale, congresele partidului au constituit „arene” în care s-a consumat acerba luptă pentru putere, deși purta haina „disputei principiale pentru linia politică justă”.

Triada dialectică a ideologiei noului stat – statul marxist-leninist-stalinist – s-a explicat și prin faptul că marxismul a pus temelia teoretică, leninismul a transformat-o în „organizație revoluționară” și în stat post revoluționar monolitic, iar Stalin, printr-o falsă sinteză, în stat totalitar imperialist¹². Transformarea ideologiei marxiste, ce se dorea generoasă, în doctrina luptei de clasă a proletarizării societății și a inevitabilei preluări de clasa muncitoare a puterii politice, a dus la transformarea ei într-o armă politică ucigătoare.

În economie, stalinizarea a însemnat adoptarea economiei de comandă, materializată de economia de stat planificată, a cărei bază a constituit-o

¹² Ghiță Ionescu, Isabel de Mo Moderiogo, *Opoziția*, București, Editura Humanitas, 1992. Ghiță Ionescu, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, Editura Humanitas, 1992. Sigmund Freud, *Dincolo de principiul plăcerii*, București, Editura „Jurnalul Literar”, 1992. John Dewey, *Fundamente pentru o știință educativă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992. Gustavo de Bon, *Psihologia maselor*, București, Editura Științifică, 1991.

naționalizarea principalelor mijloace de producție. Un rol special în cadrul doctrinei economice staliniste a fost acordat industriei grele, în special industriei constructoare de mașini.

Pentru România și Bulgaria, țări predominant agricole, industrializarea forțată a însemnat o violare a dezvoltării normale, distrugerea unei surse virtuale de creștere economică, a echilibrului necesar dintre diferitele ramuri ale economiei.

România a mers pe linia trasată de sovietici, cel puțin până în anii 1962–1964 când, uitând de vechile dogme, de adularea „ideilor geniale ale lui Stalin” și profitând de valul destalinizării va trece în grupa statelor ce adoptaseră „comunismul național”.

În numele internaționalismului proletar, Kremlinul a silit țările-satelit să accepte acorduri economice inechitabile și înrobitoare. Sovieticii au forțat România să creeze întreprinderi mixte – sovromuri – adevărate supape de scurgere spre răsărit a avuției naționale. Petrolul românesc, uraniul cehoslovac, cărbunele polonez etc. au fost acaparate în numele „prieteniei și ajutorului frățesc”, prin înțelegeri cu caracter colonialist. Și cum socialismul de tip sovietic nu putea rodi într-o societate bazată pe relații heterogene de proprietate, proprietatea privată asupra pământului a fost desființată și înlocuită cu gospodăriile colective. Transformarea s-a realizat într-o formulă represivă ce amintește de despotismul oriental aplicat deopotrivă economicului, socialului și educaționalului. Fundamentul ideologic al „sentinței” de colectivizare a agriculturii l-a constituit crezul marxist-leninist-stalinist că țărănimea constituie prin definiție o clasă reacționară și că doar în această formă putea fi supravegheată și reeducată. Războiul total împotriva țărănimii proprietare trebuia să aibă drept finalitate formarea aceluși corp economic și social unitar și deplin controlabil. Distrugerea legăturilor dintre indivizi, a societății civile în general prin terorismul de stat reprezentat de „justiția revoluționară” și poliția secretă avea să oprească dezvoltarea firească a societății românești.

Toate noile regimuri comuniste, odată cu venirea lor la putere, urmând exemplul bolșevicilor s-au aliniat la munca pe care o considerau cea mai importantă și mai urgentă: *înlocuirea societății existente, considerată purtătoarea tuturor relelor provocate de capitalism, cu o societate nouă, înzestrată cu toate virtuțile și speranțele*. În această acțiune o direcție importantă era aceea a distrugerii societății civile, precum și a eliminării *dușmanilor de clasă*: țărănii¹³ (grupul cel mai important din punct de vedere numeric și cel mai legat de tradiții), burghezii¹⁴ (inclusiv mica burghezie meșteșugărească, comerciantă și cea a

¹³ Partidul nu s-a limitat numai la exproprierea latifundiarilor și la împărțirea proprietăților lor ci, prin măsuri de forță, a deposedat întreaga țărănime de proprietatea funciară, mobilă și imobilă, înființând proprietatea colectivă sau de stat.

¹⁴ Naționalizări masive și rapide în special în Europa de Est, unde încă din 1950, sectorul privat dispăruse definitiv (Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia); în China ea a fost mai lentă, dar mai violentă.

profesiilor liberale), intelectualii¹⁵ și alții. Cea mai dificilă acțiune a fost atacarea structurii însăși a societății. Singura parte ușoară a operației a constat în neutralizarea organizațiilor publice (partide, sindicate, gilde, confrerii, fraternități, asociații profesionale, culturale, regionaliste, sportive). Milioane de cehi, unguri, polonezi, români s-au trezit deodată lipsiți de o structură relațională veche, bogată și diversificată. Obiectul acțiunilor prioritare ale partidelor conducătoare în acest domeniu a fost familia, religia și culturile naționale.

Instituția familială a primit atacuri virulente încă de la crearea statului sovietic. Edificarea unei familii sovietice nu a constituit un domeniu în care concepțiile tradiționale trebuiau apărate și menținute. Accentul s-a pus pe egalitatea între bărbat și femeie, pe socializarea activităților casnice, pe lăsarea educației copiilor în grija societății, pe recunoașterea căsătoriei civile și a divorțului. Muncitorii și studenții chinezi au fost puternic încurajați să rupă legăturile cu familiile lor, nu înainte de a se întoarce în satul natal pentru „a-și lichida conturile” Noii membrii de partid erau îndemnați de soțul sau soția care nu-și însușise aceste concepții. Din aceleași motive, copiii erau obligați să-și denunțe părinții. Peste tot în lagărul socialist această politică de remodelare a celulei familiale s-a lovit de o rezistență deosebită (mai ales în țările cu tradiție creștină).

Pentru conducătorii comuniști din anii 1950, ca și pentru bolșevicii din anii 1920, orice refacere completă a societății impunea eradicarea religiei și distrugerea Bisericilor¹⁶. Controlul bisericilor ortodoxe atât în Bulgaria, România¹⁷ sau Iugoslavia s-a făcut fără prea mari dificultăți. Neutralizarea religiei a mers până acolo încât toate sărbătorile și obiceiurile religioase tradiționale au fost înlocuite cu evenimente sau manifestări propagandistice. Astfel, în perioada regimului comunist, în România, Moș Crăciun a devenit Moș Gerilă, iar pomul de Crăciun nu se mai organiza cu prilejul venirii Crăciunului, ci cu ocazia venirii Anului Nou. În anul 1949, sărbătoarea de Crăciun a fost înlocuită cu „Campania de iarnă a copilului”¹⁸. Aceste sărbători impuse nu au avut însă un mare succes, mai ales în zona rurală în care obiceiurile, datinile și religia erau foarte puternice¹⁹.

Nici musulmanii integrați în URSS și în China și nici protestanții și reformații nu au avut mari probleme cu statul comunist. Comuniștii au demonstrat

¹⁵ Conducătorii comuniști au vizat prin eliminarea intelectualilor (opozanți și chiar neopozanți) dezagregarea societății civile. Represiunea din perioada 1947–1955 din Cehoslovacia a fost cea mai brutală din toate țările est-europene, ea lovind nu numai pe responsabilii și militanții politici sau sindicali, ci pe toți reprezentanții vechii puteri economice. În China, între anii 1951–1955, s-a desfășurat o campanie lungă de *reformă a gândirii* cu scopul de „a se face ordine” în rândul profesorilor și intelectualilor care nu renunțaseră suficient de repede la valorile occidentale și la confucianism.

¹⁶ A se vedea Robert Conquest, *Recolta durerii. Colectivizarea sovietică și teroarea prin foamete*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 213–227.

¹⁷ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948–1950: transformări instituționale*, București, Editura All, 2005, p. 391–410.

¹⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 105/1949, ff. 30–31.

¹⁹ Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, p. 391.

un comportament mult mai agresiv față de biserica catolică. Acest lucru se explică prin structura centralizată a acesteia, prin puternica ei subordonare față de Roma și mai ales prin solidaritatea dintre diferitele comunități din întreaga lume. În ochii partidelor comuniste, prezența unei Biserici Catolice majoritare sau puternice în Lituania, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia sau Bulgaria²⁰ amenința însăși fundamentele noilor regimuri. Depășindu-se perioada stalinistă în unele din statele cu regimuri comuniste s-au realizat acorduri între putere și ierarhia religioasă. În China spre exemplu, musulmanii, budiștii, taoiștii și catolicii, regrupați în asociații distincte și-au afirmat aderența la construcția socialismului și au acționat ca ajutoare ale partidului comunist. În anii '80 s-au atins însă limitele compromisului și-n unele state (în Polonia mai ales) s-a reluat lupta între biserică și partidul comunist, căpătând aspecte dure și fără concesii.

Lichidarea partidelor de opoziție s-a soldat cu lichidarea presei lor, toate mijloacele de informare în masă intrând total sub controlul statului. Inclusiv bibliotecile și librăriile au fost supuse unei epurări drastice, fiind înlăturate sau distruse toate titlurile care nu se armonizau cu noua ideologie comunistă. Cenzura se întindea asupra tuturor publicațiilor, spectacolelor sau reprezentărilor publice. În România, spre exemplu, activitățile ziariștilor, scriitorilor, artiștilor și muzicienilor au intrat sub controlul Secției de Agitație și Propagandă (Agitprop) a Comitetului Central al Partidului²¹.

Pentru noile regimuri, ultracentralizatoare și uniformizante, naționalitățile s-au dovedit a fi niște *suprastructuri* la fel de supărătoare și la fel de ireductibile ca și religiile. Neputându-le anihila comuniștii au fost nevoiți să aleagă metoda îmblânzirii. Toate constituțiile proclamau faptul că în interiorul frontierelor „toate naționalitățile sunt egale”. Brutalitatea excesivă a lui Stalin față de minorități a demonstrat diferența dintre declarațiile de principiu și realitatea practicilor. Liderul comunismului mondial nu a ezitat să deporteze grupuri etnice (în totalitate sau parțial) chiar înainte și în timpul războiului. După exemplul liderului de la Kremlin, în numeroase țări comuniste s-au luat măsuri de deculturalizare și distrugere a identităților naționale. În China s-a practicat chiar un etnocid comis în Tibet. În anii '40 și '50 obiectivul fixat de către Kremlin a fost acela de înlocuire a culturilor naționale, inclusiv a limbii cu cea a Uniunii Sovietice. Rusa se învăța peste tot ca prima limbă străină obligatorie. Limba socialismului era rusa, așa cum engleza era limba capitalismului și a colonialismului, se afirma în Pravda din Bratislava în octombrie 1951²².

Pentru a duce la bun sfârșit acțiunea de dezagrare a societății civile, puterea comunistă nu a ezitat să utilizeze *teroarea*. Pentru a practica teroarea la dimensiune

²⁰ P. Pavlov, I. Ianev, D. Cain, *Istoria Bulgariei*, Editura Corint, 2022, p. 154. Vezi și Cezar Avram, *Deceniul stalinist...*, p. 30–55.

²¹ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 69.

²² Jean Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Iași, Editura Polirom, 1998, p.48.

statală, partidele monolite au dispus de vasta experiență a echipelor staliniste de consilieri și de un aparat represiv (poliție politică, miliție, corpurile auxiliare de voluntari, UTC și în ultimul rând partidul) de anvergură, la început de import, iar apoi dintr-o mixtură indigenă-alogenă. Campioni în conceperea terorii au fost, desigur, chinezii. Dar nici în celelalte țări cu regim comunist nu a fost neglijat nici un detaliu, desfășurarea terorii pregătindu-se cu minuțiozitate. Perfide și pline de cruzime formele de teroare au fost prezente în localitățile din Ungaria, România, Polonia, Cehoslovacia, China. Urmărirea permanentă, suspiciunea, punerea la stâlpul infamiei al cartierului sau satului, pierderea locului de muncă, pe scurt, toate perversitățile excluderii sociale formează climatul infernal dorit și promovat de partidul comunist. Arestările brutale, interogatoriile nesfârșite, parodiile de procese și experiența traumatizantă a lagărelor și pușcăriilor au constituit panoplia *metodei distrugerii* folosită de partidul-stat. În România, în închisorile de la Pitești, de la Gherla, de la Aiud, Craiova etc. s-a practicat în mod sadic „operația de distrugere și reconstrucție întreprinsă asupra societății civile la scara întregului bloc comunist”. În acest detestabil laborator concentraționar s-au distrus corpurile și spiritele în încercarea de remodelare a sufletelor. În Ungaria elementele reacționare sau pro-fasciste au fost înghesuite în lagăre de internare provizorii. În China lagărele de reeducare formau o rețea imensă, iar în URSS gulagul era un sinonim al lagărelor de exterminare fascistă. *Gulagul* fie el rus, chinez, bulgar sau român a fost un infern care a distrus corpul și spiritul, nereușind să reformeze gândirea și nici să uniformizeze societatea cu *oamenii noi*. Moartea *omului vechi* a fost doar unul din aspectele proiectului măreț al liderilor comuniști de la Lenin la Ceaușescu și de la Mao la Pol Pot. Nașterea omului nou a mobilizat imense energii și mijloace, dar rezultatul a fost un eșec.

Toate regimurile comuniste au folosit *departamentul de propagandă* care la ordinul Comitetului Central se ocupa de controlul propagării ideilor oficiale în întregul corp social. O armată imensă de milioane de persoane în URSS și China au format rețeaua de propagandiști numiți agitatori. Pentru a se dovedi coeziunea și forța societății comuniste, toate regimurile au organizat cu regularitate, după exemplul Uniunii Sovietice, mitinguri și manifestații. De la Beijing la Moscova, Berlin și București, anul era punctat de adunări impresionante de 1 Mai, de aniversările lui octombrie 1917, de victoriile împotriva fascismului, și aniversările lui Lenin, Stalin, Ceaușescu sau ale celorlalți lideri naționali. Serviciile de propagandă nu au lăsat nimic la voia întâmplării. Ele trimiteau textele sloganurilor care trebuiau scandate în ziua manifestației, stabileau numărul de steaguri roșii și drapelul național, precizau mărimea pancartelor cu portretele conducătorilor.

Structura vechii societăți fiind în principiu distrusă, a fost necesară formarea unor noi cadre sociale, precum și impunerea unei alte concepții de structuri rezistente și eficiente. Astfel, familia s-a menținut, dar numai drept cadru pentru transmiterea noilor valori, ocupând un loc redus în viața indivizilor²³. Departe de a

²³ A se vedea Verdery Katherine, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Institutul European, Iași, 2000, p. 114–121.

mai reprezenta „celula societății”, familia trebuia înlocuită cu “statul-părinte”²⁴ și cu Partidul Comunist²⁵. Peste tot s-a impus un cod etic comunist care a blamat tot ceea ce părea a fi diversiune dăunătoare în construcția socialismului. Influența părinților asupra copiilor a fost înlocuită cu cea a educatorilor și conducătorilor organizațiilor de tineret. Din acest punct de vedere nu există nicio deosebire între regimul nazist, fascist și cel comunist. În China, ca și în Coreea, partidul a fost cel care a instituit un nou ciclu de viață: căsătoria la 20 de ani pentru bărbați și 18 ani pentru femei în China, 30 și respectiv 27 de ani în Coreea. Au fost fixate criteriile politice și de apartenență de clasă pentru alegerea soților, partidul servind ca mediator în caz de neînțelegere, iar statul acționând cu hotărâre pentru limitarea nașterilor. Și în România, politizarea tot mai accentuată a sferei private a făcut ca regimul comunist „să controleze toate aspectele vieții private, prin măsuri ce se apropiau de cele propuse de eugenisti”²⁶, precum dosarele genealogice individuale, divorțurile forțate și criminalizarea avortului”²⁷.

Organizațiile sociale au fost asemănătoare în toate statele cu regim totalitar (nazist, fascist, comunist), doar terminologia era diferită. Sindicalismul a adunat milioane de indivizi și a acționat ca o administrație imensă ce veghea la respectarea legislației muncii și la apărarea muncitorilor. În realitate, sindicatul era doar un auxiliar docil al Partidului, singura sa misiune fiind de a-i susține politica²⁸. Organizații generale și de masă au fost și cele de femei care acționau pentru emanciparea femeii în sensul unui soldat credincios al partidului. Un rol important și în regimurile comuniste l-au avut organizațiile de tineret după modelul Komsomolului în URSS sau Casei pionierilor ce se dorea a fi paradisul pământesc destinat copiilor.

Formarea „omului nou” nu se putea concepe fără existența unui sistem de învățământ în concordanță cu ideologia și exigențele comuniste. Au avut loc epurări masive în rândul studenților și profesorilor, care au fost înlocuiți cu îndocrinatori staliști²⁹. Aceeași soartă au avut-o programele școlare și manualele, fiind permise numai cele care propagau precepte marxist-leniniste³⁰.

O acțiune prioritară a comuniștilor a fost desigur aceea care s-a ocupat cu *formarea unei noi mentalități*. În cadrul acestei acțiuni, cultul închinat liderilor va

²⁴ *Ibidem*, p. 114.

²⁵ Mikhail Geller, A. M. Nekrich, *Utopia in Power: The History of the Soviet Union from 1917 to the Present*, New York, Summit Books, 1986, p. 147.

²⁶ Curentul eugenic românesc, care a luat un mare avânt în perioada interbelică, încercând să construiască „un model în întregime nou al unui român sănătos tipic”, după modelul Omului sovietic, s-a deosebit însă radical de curentul eugenic sovietic prin teoriile științifice folosite și prin scopul politic urmărit (Maria Bucur, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 34).

²⁷ *Ibidem*, p. 196.

²⁸ Verdery Katherine, *op. cit.*, p. 43.

²⁹ În România, cel mai notoriu doctrinar stalinist în domeniul istoriei a fost activistul Agitprop Mihai Roller. A se vedea Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 69.

³⁰ Au fost introduse, ca materii obligatorii, limba rusă, Istoria Partidului Comunist Bolșevic, Geografia U.R.S.S. etc., în timp ce predarea religiei a fost interzisă în mod absolut. *Ibidem*, p. 70.

atinge paroxismul, fiind deopotrivă un produs al propagandei, dar și al venerației sincere a unor pături sociale semidocte și „patriotarde”.

Cultul lui Stalin, al lui Mao, al lui Ceaușescu, dar și al lui Gheorghiu-Dej a constituit o metodă eficace pentru spălarea creielor și pentru folosirea delațiunii în exterminarea celor care nu se arătau docili față de regim, partid, dar mai ales față de lideri. Supunerea oarbă față de partid, față de regim și față de *idol* a constituit esența doctrinară a marxism-leninismului practicat și nu teoretic. Epurările masive, efectuate chiar în sânul partidului au dovedit limitele ideologiei comuniste. Interesul individual a fost promovat cu prioritate de către conducătorii partidului, ai armatei, ai diverselor structuri birocratice, ai organizațiilor sociale etc. care s-au bucurat de condiții de viață net superioare celor în care trăiau marea majoritate a societății. Rotația periodică a cadrelor, precum și procesele spectacol au servit pentru a ține în șah *elitele* care ar fi putut să dorească scaunul liderului. În România, Polonia, Ungaria, în China, și mai ales în URSS a existat o continuă luptă pentru putere, luptă ce a făcut victime chiar în rândul elitei comuniste.

Cultul personalității în România comunistă a început, de fapt, cu Ana Pauker și Gheorghiu-Dej, debutând încă din anul 1945. Cultul liderului sovietic Stalin va fi promovat cu insistență atât de comuniștii sosiți de la Moscova, cât și de cei care se aflau în țară. Ana Pauker, cu prilejul celei de-a 65-a aniversare a nașterii lui Stalin afirma, într-un articol apărut în Scânteia, seria 3, anul XVI, nr. 411/ 22 dec. 1945, p. 1 că „puterea lui Stalin o alcătuiește înțelepciunea lui pătrunzătoare. Stalin ca niciun alt om al vremurilor noastre vede evenimentele în mersul lor, le prevede și dă soluțiile. Puterea lui Stalin constă în tăria unică, neasemuită a caracterului lui, în consecvența, principialitatea gândirii, în claritatea vederilor lui, în repeziciunea și hotărârea măsurilor pe care știe să le ia, în priceperea unică pe care o are de a conduce mulțimile...”³¹.

Mistificarea biografiilor liderilor comuniști, inclusiv a lui Gheorghiu-Dej, după modelul biografiei lui Stalin, avea să ușureze afirmarea celui care a înlăturat, rând pe rând, pe toți oponentii, reușind să instaureze la sfârșitul perioadei de conducere a regimului totalitar din per 1948–1965 a cultului personalității. Plenarele CC ale PMR convocate în anii 1957, 1958, 1961 au fost valorificate de către primul secretar, Gheorghiu-Dej, în folosul său pentru a-și întări rolul de conducător unic al partidului și statului. Abilitatea și comportamentul politic al lui Gheorghiu-Dej i-au facilitat atingerea scopului urmărit, aceea de a deveni unicul lider. El s-a adaptat la modificările survenite în politica Moscovei, știind să folosească în beneficiul propriu chiar și situațiile nefavorabile, inclusiv rolul fals jucat în implementarea destalinizării.

Consolidarea autorității lui Gheorghiu-Dej în interiorul PMR, precum și unele succese în politica externă, precum primirea României în ONU, retragerea trupelor sovietice, distanțarea treptată de Moscova, implicarea României ca

³¹ Apud Elis Pleșa, *Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cultul personalității (1945–1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, p. 31–32.

mediatoare în conflictul dintre China și URSS, au condus la exacerbarea cultului personalității acestuia. Dominația impusă asupra conducerii partidului, cu toate că a stârnit reacții de nemulțumire ca cea a lui Emil Bodnăraș i-a întărit de fapt cultul personalității primului secretar. După reducerea la ascultare a lui Emil Bodnăraș, cultul personalității conducătorului PMR a continuat în linie dreaptă, atingând punctul maxim atunci când a fost sărbătorit, la împlinirea vârsei de 50 de ani. La plenara din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961, Gheorghiu-Dej își va adjuceca rolul suprem în partid, ajutat fiind desigur de laudele excesive venite din partea liderilor marcantți ai partidului. Epitetele și expresiile utilizate de către presă, în special, l-au transformat după modelul lui Stalin în cel mai iubit fiu al poporului.

Nici istoriografia nu a trecut sub tăcere dorința lui Gheorghiu-Dej de a fi primul lider, mai ales sub forma recurgerii la citate din expunerile și cuvântările lui Dej. Eternizarea memoriei lui Dej a fost promisă încă dinaintea morții liderului comunist. Nicolae Ceaușescu a redus însă aura predecesorului, invidios fiind desigur pe invadarea de articole extrem de elogioase la adresa celui trecut în neffință. Atitudinea lui Ceaușescu subliniază, desigur, existența cultului personalității lui Dej, chiar dacă aceasta nu a atins formele din timpul lui Nicolae Ceaușescu.

Regimul Dej este evidențiat și prin legislația penală, de pedepsele sistematice menite să provoace teamă și supunere administrativă, anchetarea lor și chiar detenția, fără vreo încuviințare specială sau prealabilă din partea organelor judecătorești. Așa se explică de ce, în anii 1952–1955, au existat mulți deținuți din satele țării, nejudecați, fără proces.

Tot pe linia înăspririi represiunii și constrângerii pe cale juridică se înscrie și Decretul nr. 202/1953³², care a abrogat Decretul nr. 183/1949 și Decretul nr. 199/1950. Păstrând sancțiunile din decretele abrogate, Decretul nr. 202/1953 a introdus sancțiuni noi, precum și sancțiunile preluate din Decretul nr. 111/1951 și Decretul nr. 405/1949. În toate „infracțiunile pedepsite prin decret, instanțele vor pronunța și confiscarea totală a averii condamnaților” (art. 4). Instigatorii, complicii, favorizatorii și tăinuitorii „se sancționează cu pedepsele prevăzute în decret pentru autori” (art. 5). Actele de pregătire și tentativă se pedepsesc, ca și „infracțiunile consumate, iar nenedunțarea unei infracțiuni ce se încadra în decret se pedepsește cu temniță grea de la 3 la 10 ani” (art. 6). Dacă instanța constata că există circumstanțe atenuante, în locul pedepsei cu moartea „se va aplica munca silnică pe viață sau pe timp nemărginit” (art. 7). Faptele ce intrau sub incidența Decretului nr. 202/1953 se judecau de către tribunalele militare.

Între anii 1957–1959, Partidul Comunist a accentuat actele de reprimare, aplicând *articolul 209 Cod Penal*. Acesta a transformat instanțele de judecată în mecanisme de eliminare a ultimelor insule de opoziție în lumea satului românesc. După modelul stalinist, începând cu anul 1957, *vânătoarea de opozanți* a găsit în articolul 209 Cod penal argumentul politic al represiunii. Proprietarii de pământ, care au manifestat ezitări față de intrarea în gospodăriile agricole colective sau care

³² M. Of. nr. 15 din 14 mai 1953.

au dorit să scape de „binefacerile” colhozului, au fost trimiși în fața tribunalelor militare, de unde au luat drumul închisorilor pentru lungi termene de detenție, mulți dintre ei chiar muncind în închisori. Sub eticheta de „uneltire contra ordinii sociale” au fost așezate sub incidența legii până și simplele gesturi de dezaprobare, măruntele observații făcute la necaz, ieșirile malițioase sau simple vorbe adresate vecinului într-un moment de derută ori chiar unele anecdote cu tâlc politic.

Furtul, confiscarea sau exproprierea proprietății au avut suportul necesar asigurat de „legislația revoluționară”. Termenul preponderent în practica juridică a fost „agitație împotriva ordinii sociale”, pentru care tribunalele au dat, conform art. 209, pct. 2, lit. a, pedepse între 3 și 10 ani³³. De regulă, completul de judecată a hotărât și confiscarea averii, considerând aproape orice atitudine ostilă gospodăriei agricole colective, ca fiind de o gravitate deosebită³⁴.

Legislația anilor 1959–1962³⁵ a susținut și a impulsionat „ascuțișul luptei de clasă, iar atâta timp cât clasele exploatoare n-au fost complet lichidate, lupta de clasă este lege a dezvoltării societății noastre”³⁶. Apelul la politica de lichidare a fost reînnoit de fiecare dată, chiar și după 30 martie 1959, dată la care a apărut Decretul nr.115/1959 privitor la lichidarea rămășițelor oricăror forme de „exploatare a omului de către om” în agricultură.

Pe fondul destinderii în politica agrară est-europeană, art. 209 din Codul penal a fost revalorificat. Începând cu anul 1957, proprietarii de pământ au răspuns penal „nu pentru nerespectarea planului de cultură sau a termenelor de recoltare și predare a cotelor, ci datorită inaderenței lor la modelul colectivist, un delict de opinie explicit sau, în cele mai multe cazuri, doar bănuț”³⁷. Impactul acestei modificări a fost serios și cu efecte de durată în satul românesc. Obediența față de implantul ideologic și economic a constituit criteriul după care s-au făcut promovările și s-a asigurat „liniștea” familiei. Act de nesupunere, de răzvrățire față de ordinea socială, față de regimul totalitar comunist, a fost până și controlarea verbală a sistemului colhoznic. Simpla colportare de zvonuri, discuțiile întâmplătoare cu notă de negare a valorilor „agriculturii socialiste”, lecturile sau observațiile adresate președintelui de sfat popular, de CAP sau secretarului BOB, instructorului PMR raional, inspectorului financiar etc. considerate ambigue au fost considerate *crime împotriva partidului și statului*. Corpul judecătoresc și cel de cercetare penală au folosit cu duritate abstractizarea termenilor și inflația sensurilor ideologice. În acești ani, termenul preponderent în politica juridică a fost „negația

³³ Celebrul cărturar craiovean I.D. Sârbu a făcut ani grei de pușcărie pentru „omisiune de denunț”, adică a refuzat să-l denunțe pe cel care făcuse un banc politic (a se vedea I.D. Sârbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. 1–2, Craiova, „Scrisul Românesc”, 1991).

³⁴ Roske Octavian, *Accente în strategia colectivizării. Articolul 209 Cod penal*, în „Arhivele Totalitarismului”, an II (1994), nr. 1–2, p. 277–278.

³⁵ Vezi pe larg Avram Cezar, *op. cit.*

³⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări, decembrie 1959 – mai 1961*, București, Editura Politică, 1959, p. 30.

³⁷ Octavian Roske, *op. cit.*, p. 278.

împotriva ordinii sociale”, pentru care tribunalele au dat, conform articolului 209, pct. 2, lit. a, pedepse între 3 și 10 ani. În majoritatea cazurilor, urmărindu-se și sporirea patrimoniului unităților colectiviste și de stat, instanțele au hotărât confiscarea averii, invocând „deosebita gravitate a faptelor”. Acceptarea sau refuzul modelului stalinist de „agricultură socialistă” a constituit etalonul și dimensiunea după care au fost clasificate faptele. Interpretarea exclusiv politică a fost ridicată la rang de principiu în noua morală ce prin forță se dorea instaurată.

La 17 februarie 1958 a fost adoptat și *Decretul nr. 89/1958* care, în art. 1, arată că „persoanele care, prin faptele sau manifestările lor, primejduiesc sau încearcă să primejduiască ordinea în stat” vor fi internate în „locuri de muncă”, pentru ca mai apoi, HCM nr. 282/1958 să prevadă durata internării în coloniile de muncă între 2 și 6 ani³⁸.

Un statut aparte, pe tot parcursul colectivizării, au avut cei care au făcut, până în 1947, politică liberală, țărănistă sau legionară. Ei au fost în permanență sub observație, iar atunci când au fost bănuți sau când au avut loc evenimente ostile instituțiilor și unităților comuniste, au fost făcuți vinovați fără să se mai facă o cercetare prealabilă.

Spirala actelor de reprimare a fost, în toți anii 1949–1962, o dovadă a faptului că „Justiția Populară” era vigilentă cu cei ce nu doreau „binele și fericirea țărănimii, elita clasei muncitoare în făurirea societății socialiste”.

În ani colectivizării, în domeniul juridic avea să se evidențieze justiția populară sau legislația violenței. Comuniștii români, inspirându-se din „activitatea revoluționară” a regimului sovietic, au folosit „zelul” președinților și secretarilor de sfat popular, al secretarilor de organizații de bază, al colectorilor, al activiștilor P.M.R., al miliției și securității, împotriva „recalcitranților și rebelilor” din lumea satului. Acțiunea acestora ar fi avut o eficiență sporadică, ar fi fost condamnată, dacă nu ar fi existat protecția legii. Zecile și sutele de legi, H.C.M.-uri, decrete, dispoziții au dat „legitimitate” agresiunilor fizice și morale, descinderilor și confiscărilor, tuturor brutalităților, au conferit torționarilor solidaritate în comiterea abuzurilor, titlul de apărători ai ordinii sociale, iar mai târziu absolvirea de vină. Legile regimului au constituit suportul violenței, iar justiția populară, până în iunie 1952, și apoi „tribunalul popular” având într-o mână legile speciale, iar în cealaltă mână învățăturile partidului, a fost complice la sângeroasa represiune asupra țărănimii. Bazată pe lupta de clasă, „justiția populară”, o adevărată „legislație a violenței”, împreună cu impozitele și cotele, a constituit unul din instrumentele cele mai eficiente pentru a frânge definitiv rezistența țărănimii și a o convinge să intre în colhoz.

Presa subordonată partidului, a sprijinit, fără rezervă, toate abuzurile comise în spiritul și litera legislației socialiste. Ba mai mult, presa a anticipat condamnările

³⁸ A se vedea *Dosarul colectivizării agriculturii în România, 1949–1962*, Parlamentul României, Camera Deputaților, București, 1992, p. 49.

pe care instanțele de judecată – tribunalele militare sau „tribunale ale poporului” – urmau să le pronunțe.

În vederea lichidării proprietății particulare a pământului și a dușmanului de clasă din satul românesc, a rezistenței țărănimii față de colectivizare, în mâna justiției populare s-a aflat instrumentul represiv reprezentat de legislația specială privitoare la nerespectarea planului de stat, neîndeplinirii predării cotelor, achizițiilor și colectărilor, la sabotajul economic. Marele beneficiar al acestei legislații speciale a fost sectorul socialist, iar victima, producătorul particular în general și „chiaburul” în special.

În 15 ianuarie 1949³⁹ a apărut Legea nr. 16/1949 privind sancționarea unor crime care „primejduiesc securitatea statului și propășirea economiei naționale” care pedepsea cu moartea „darea de foc sau distrugerea în orice mod a produselor industriale, agricole sau a pădurilor”.

Decretul nr. 183/1949⁴⁰ a constituit instrumentul preferat al justiției populare în lupta împotriva producătorilor particulari. El a venit după D.M. nr. 547 din 6 aprilie⁴¹, care instituisese regimul supravegherii muncilor agricole. Decretul nr. 183/1949 a deplasat perimetrul infracțional din zona desfacerii și a consumului în aceea a producției. Nerespectarea Planului de Stat a constituit de acum încolo o acțiune dușmănoasă împotriva regimului comunist. În art. 1 se specifica: „Pentru a asigura dezvoltarea economiei naționale în sectorul de stat, cooperatist sau particular, precum și executarea Planului de Stat și buna gospodărire a bunurilor statului se vor pedepsi faptele care urmăresc sau care pot avea ca urmare stânjenirea eforturilor oamenilor muncii pentru construirea economiei socialiste în Republica Populară Română”. Conform decretului, „nerespectarea deciziilor luate de Consiliul de Miniștri, ministere, de organele locale ale puterii de stat, cu privire la executarea Planului de Stat se pedepsea cu închisoarea corecțională de la 1 la 12 ani și amendă de la 10.000 lei la 100.000 lei. De asemenea, „dosirea, distrugerea ori denaturarea produselor sau mărfurilor” se pedepsea cu muncă silnică de la 5 la 15 ani și amendă de la 50.000 lei la 200.000 lei. Nepredarea de cote sau neachitarea impozitului agricol se pedepseau, conform Decretului nr. 1983/1949, cu închisoarea corecțională de la 2 la 12 ani și cu predarea integrală a cotelor și impozitului.

Decretele nr. 183/1949 și 131/1952, cu completările ulterioare, formulate și cu intenția de a proteja sistemul opresiv al cotelor, au plasat autoritățile locale și împuterniciții cu colectarea într-o poziție de forță față de producătorul agricol. Având la dispoziție cadrul general de colectare și impozitare, beneficiind de un amplu și complex inventar de sancțiuni, reprezentanții administrației locale, cu sprijinul activiștilor de partid, al organelor de miliție și securitate și al organelor de justiție ce au fost înarmați cu un variat repertoriu legislativ-represiv, vor supune țărănimia la contrângeri economice excesive. Țăranul, pentru a scăpa de „dreapta

³⁹ M. Of. nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

⁴⁰ M. Of. nr. 25 din 30 aprilie 1949.

⁴¹ M. Of. nr. 16 din 6 aprilie 1949.

justiție a poporului”, trebuia să se înscrie în GAC, abandonându-și pământul, uneltele și animalele sau să-și părăsească întregul avut și să fugă spre oraș, pentru a se încadra în industrie, comerț, pază, CFR etc.

Decretul nr. 183/1949 a însemnat agravarea drastică a Decretului nr. 351/1945, fiind instrumentul principal de presiune al regimului asupra țărănimii în anii 1945–1953. Proprietarului de pământ intrat sub incidența Decretului nr. 183/1949 și 312/1949, după ce lua drumul temniței, canalului sau unei alte colonii de muncă, i-au fost confiscate locuința și pământul, care intrau în posesia autorităților locale, iar apoi, odată cu înființarea, erau distribuite structurilor colectiviste.

Prin Decretul nr. 199/1950 pentru sancționarea unor crime care „primejduiesc securitatea statului și propășirea economiei naționale”⁴² se pedepseau cu moartea, pe lângă „uneltirile împotriva securității interne și externe sau actele de teroare” (art. 1), și „distrugerea sau deteriorarea prin orice mijloace a clădirilor, mașinilor, instalațiilor de orice fel” (art. 3 lit. a), „darea de foc sau distrugerea în orice mod a produselor industriale, agricole sau a pădurilor” (art. 3 lit.c). Acest decret a fost abrogat prin Decretul nr. 202/1953, care a fost mult mai dur și represiv.

Cu toate eforturile, omul nou, superior moral și material, nu avea să fie încă format, deși dependența economică a atras după sine și dependența politică. În anii 1953–1958 a existat în RPR o criză a sistemului, ca de altfel în lagărul socialist. Din cauza amenințărilor reale sau presupuse, toate regimurile comuniste au avut *armate supradimensionate* în raport cu populația lor.⁴³

Efectivele forțelor polițienești, mai puțin cunoscute decât cele ale armatei, au evoluat în timp numeric, dar și în radicalizarea terorii. Aveau misiuni de a controla populația printr-o adevărată pânză de păianjen de informatori, delatori și mai ales lăudători de regimuri. Lupta împotriva imperialismului a oferit în permanență „trupe” pentru închisorile, lagărele de concentrare și reeducare, pentru gulagurile sovietice și laogaiurile din China.

Ceea ce unește toate aceste regimuri este grija cu care este ascunsă zona exterminării fizice a dușmanilor poporului, ca de altfel și extraordinarul *cult al personalității*. Proclamați *eroi ai națiunii*, conducătorii s-au considerat obligați să reînsuflească izvorul naționalist pe care comunismul l-a dorit curățat de toate contradicțiile cu *vulgata marxistă*. Un alt fapt pe care îl întâlnim la majoritatea țărilor cu regim comunist este și interpretarea dată noțiunii de *interdependență*. Naționalismul, chiar și exacerbat, nu a făcut să dispară conștiința apartenenței la o comunitate ideologică, cu toate că majoritatea partidelor afirmău că au dreptul să urmeze o cale proprie. Atât Gheorghiu-Dej, spre sfârșitul domniei sale, dar mai ales Ceaușescu nu a ezitat să se opună politicii externe sovietice, dar niciodată nu

⁴² M. Of. nr. 68 din 12 august 1950.

⁴³ 400.000 de oameni în Coreea de Nord pentru o populație de circa 14 milioane, 500.000 în Vietnam pentru o populație de 22 de milioane, 42.000 în Albania pentru o populație de 2.200.000 de locuitori etc.

s-a decis de marxism-leninism. Regimul național-comunist a folosit și reconstrucția trecutului pentru a întări slujba stăpânirii timpului prezent.

În concluzie, Gheorghe Gheorghiu-Dej a pus prima cărămidă în exacerbarea cultului personalității lui Ceaușescu.

Bibliografie

Surse inedite

- A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 105/1949.

Lucrări generale, studii și articole

- Avram, Cezar, Radu, Roxana, *Regimuri politice comparate. Fascism, Nazism, Stalinism*, Craiova, Editura Aius, 2008.
- Avram, Cezar, *Deceniul stalinist. Colectivizarea în fața istoriei*, Panciova, Casa de Presă și Editura Libertatea, 2005.
- Bucur, Maria, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, Iași, Editura Polirom, 2005.
- Calvocoressi, Peter, *Politica mondială după 1945*, București, Editura ALL, 2000.
- Conquest, Robert, *Recolta durerii. Colectivizarea sovietică și teroarea prin foamete*, București, Editura Humanitas, 2003.
- Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997.
- Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*, Iași, Editura Polirom, 2001.
- Dewey, John, *Fundamente pentru o știință educativă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
- *Dosarul colectivizării agriculturii în România, 1949–1962*, Parlamentul României, Camera Deputaților, București, 1992, p. 49.
- Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, București, Editura „Jurnalul Literar”, 1992.
- Geller, Mikhail, Nekrich, A. M., *Utopia in Power: The History of the Soviet Union from 1917 to the Present*, New York, Summit Books, 1986.
- Gheorghiu-Dej, Gh., *Articole și cuvântări, decembrie 1959 – mai 1961*, București, Editura Politică, 1959.
- Gustavo de Bon, *Psihologia maselor*, București, Editura Științifică, 1991.
- Ionescu, Ghiță, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ionescu, Ghiță, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ionescu, Ghiță, Isabel de Mo Moderiogo, *Opoziția*, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ionescu-Gură, Nicoleta, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948–1950: transformări instituționale*, București, Editura All, 2005.
- Pavlov, P., Ianev, I., Cain, D., *Istoria Bulgariei*, Editura Corint, 2022.

- Pleșa, Elis, *Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cultul personalității (1945–1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015.
- Roske, Octavian, *Accente în strategia colectivizării. Articolul 209 Cod penal*, în „Arhivele Totalitarismului”, an II (1994), nr. 1–2, p. 277–278.
- Sârbu, I.D., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. 1–2, Craiova, „Scrisul Românesc”, 1991.
- Soulet, Jean Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Iași, Editura Polirom, 1998.
- Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej. 1948–1965*, București, Editura Humanias, 1998.
- Tismăneanu, Vladimir, *Arheologia terorii*, București, 1998.
- Tismăneanu, Vladimir, *Reînvierea politicului. Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- Verdery, Katherine, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Institutul European, Iași, 2000.

Periodice

- M. Of. nr. 12 din 15 ianuarie 1949, nr. 25 din 30 aprilie 1949, nr. 16 din 6 aprilie 1949, nr. 68 din 12 august 1950, nr. 15 din 14 mai 1953.